

УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет наук про здоров'я

Кафедра загальної та соціальної педагогіки

Курсова робота

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ
ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

студентки V курсу з/о

Струс Оксани Андріївни

Науковий керівник:

викладач кафедри загальної

та соціальної педагогіки, к.соц.н.

Шиделко Анна Володимирівна

Львів – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ	6
1. 1. Поведінка як предмет досліджень науковців.....	6
1. 2. Поняття про соціальну дезадаптацію.....	7
1. 3. Девіантна поведінка та її види.....	8
Висновки до I розділу.....	10
РОЗДІЛ II. АДИКТИВНА ПОВЕДІНКА ЯК ВИЯВ ДЕВІАЦІЇ ПІДЛІТКІВ	12
2. 1. Поняття про адикцію, види адиктивної поведінки.....	12
2. 2. Адиктивна поведінка: загальні ознаки.....	14
2. 3. Етапи формування адиктивної поведінки.....	16
2. 4. Причини залежності у підлітків.....	17
Висновки до розділу II.....	18
РОЗДІЛ III. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ШКОЛІ	20
3. 1. Діагностика проблеми в середовищі шкільного колективу.....	20
3. 2. Результати дослідження адиктивної поведінки.....	22
3. 3. Соціально-педагогічна профілактика підлітків з залежністю.....	26
Висновки до розділу III.....	28
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	35
ДОДАТОК А.....	35

ВСТУП

Проблема адикції вже чимало років привертає увагу дослідників. Складність теми дослідження, але разом з тим і надзвичайний інтерес до неї обумовлені тим, що адиктивна поведінка — надзвичайно складне і багатогранне явище в житті доволі великої кількості населення. Значна увага до вивчення адикції, що спостерігається останнім часом, спричинила потребу досліджень поведінки саме підліткової залежності, оскільки питання доступності шкідливих речовин, неправильного використання пристроїв тощо постійно залишаються актуальними.

Актуальність теми профілактики адиктивної поведінки серед підлітків зумовлена тим, що за останні роки в Україні зростає частка курців та людей, що вживають алкоголь, наркотики та інші психотропні речовини. Таким чином новизна та актуальність запропонованої курсової роботи полягає у запропонуванні соціально-педагогічної профілактики адикції підлітків у школі. Також тема дослідження та вирішення відповідно поставлених завдань є значимими для суспільства зокрема, адже у сучасному світі, де стрімко просувається науково-технічний прогрес, є безліч можливостей, завдяки яким підліток може отримати ту чи іншу залежність. Одним із варіантів є те, що сьогодні стрімко розширюється ринок алкогольних напоїв. Підлітки та діти, незважаючи на вимогу пред'явити паспорт як документ підтвердження встановленої вікової норми щодо придбання відповідного товару, у зв'язку з не досягненням 21 року, все ж купують алкоголь. Згодом така “забавка” призводить до залежності. Тож саме профілактика адиктивної поведінки підлітків дає змогу запобігти її появі.

Дослідження адиктивної поведінки підлітків не надто достатньо представлене у науковій літературі. Базовими на цю тему виступають праці Буніної Л. М. [7], Гупаловської В. [10], Капської А. Й., Безпалько О. В. [6] тощо.

Праці таких дослідників, як, наприклад, Волярської О. С., Шестоуха В. М. [9], Максимової Н. Ю. [22], Кікалішвілі М. К. [16] та ін. дають нам змогу ознайомитися з девіантною поведінкою у загальному її вияві.

Об'єкт дослідження – адиктивна поведінка підлітків як вияв їхньої девіації.

Предмет — соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки підлітків у школі.

Метою курсової роботи є дослідити адиктивну поведінку підлітків, теоретично розробити, обґрунтувати та експериментально провести її соціально-педагогічну профілактику у шкільних умовах. Для досягнення цієї мети опрацьовано відповідні наукові джерела.

Мета передбачає реалізацію таких **завдань**:

- 1) розкрити семантику терміна “девіантна поведінка”, а також визначити його види;
- 2) визначити сутність адикції, адиктивної поведінки, причини появи останньої та етапи її формування;
- 3) виявити стан наявності / відсутності залежності підлітків у школі с. Дунаєва;
- 4) запропонувати соціально-педагогічну профілактику у роботі з дітьми, в яких простежується залежність та попередити появу явища як такого.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні про те, що у школі потрібно проводити соціально-педагогічну профілактику підлітків з адиктивною поведінкою. Ймовірно, це попередить появу явища залежності як такого.

У процесі роботи було використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні*: аналіз соціально-педагогічної, психологічної, педагогічної, юридичної літератури; дедукція, систематизація, описовий метод; *емпіричні*: діагностичні (анкетування, спостереження, бесіда); *статистичні* (кількісна та якісна обробка даних за допомогою методів математичної статистики для порівняння й підтвердження отриманих результатів).

Практична значимість одержаних результатів. Результати цього дослідження можуть бути використані під час подальшого дослідження проблеми

адиктивної поведінки підлітків; впливу залежності на формування особистості; під час укладання підручників та посібників з соціології, соціальної педагогіки, психології; написання статей на соціально-педагогічну тематику.

Досягненню мети сприяє і **структура роботи**. Окрім вступу, висновків, переліку позицій використаних джерел та літератури, дослідження містить три розділи, в яких подано найсучасніші дослідження адиктивної поведінки підлітків та її соціально-педагогічна профілактика.

У першому розділі розглянуто сутність соціальної дезадаптації, а також і девіантну поведінку зокрема, подано їхні види.

Другий розділ присвячено дослідженню адиктивної поведінки підлітків.

У третьому розділі запропоновано соціально-педагогічну профілактику адиктивної поведінки школярів.

Загальний обсяг курсової роботи – 37 сторінок. Робота містить 1-у таблицю та 3-и рисунки (діаграми), а також 1-у анкету, яка знаходиться у додатку А. Список використаних джерел складається з 35-и найменувань.

РОЗДІЛ І.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ

ЯК ФОРМА ВИЯВУ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ

Життя кожної людини налічує велику кількість кризових періодів. Особливо це помітно у підлітковому віці, коли настає пубертатна криза і підлітки намагаються її подолати, проте інколи, через брак підтримки чи навпаки, її надлишок, через незнання про наслідки чи просто через те, що бажаєш стати авторитетом серед однолітків, а це не вдається, і виникає соціальна дезадаптація.

1. 1. Поведінка як предмет досліджень науковців

У різні епохи ставлення до поведінки людей залежало від задач, що стояли перед суспільством і які знаходили своє відображення у багатьох філософських вченнях. Епоха Еллінізму славиться вченнями Платона і Аристотеля, які стверджували, що людина є частиною суспільства і нерозривно з ним пов'язана. У середньовіччі поведінка людини розглядалася через призму релігійного вчення. Прикладом цьому є праці Августина Блаженного, Фоми Аквінського. Епоха Відродження прославилася працями Ніколи Кузанського, Еразма Роттердамського, Томаса Мора, Томазо Кампанелли та інших видатних вчених, які подумки будували нове, світле суспільство, у якому люди будуть щасливі та незалежні. Новими поглядами на життя та поведінку людей відзначилася німецька класична філософія, яка мала на меті вивчити людину, її роль та значення в суспільних процесах. З точки зору психології до цієї проблеми підійшов З. Фройд, Е. Дюркгейм та інші. К. Маркс визначив ставлення людини до засобів виробництва та розвинув теорію соціального конфлікту. Значний внесок у вивчення девіантних відхилень внесли вчені ХХ ст., які розробили системний підхід до розробки цієї проблеми [32].

У XXI ст. дослідженням поведінки, зокрема і девіантної займається безліч науковців, зокрема Волярська О. С., Шестоух В. М. [9], Шиделко А. В. [35] Кікалішвілі М. К.[16] тощо.

1. 2. Поняття про соціальну дезадаптацію, її види та ознаки

Дезадаптація — стан індивіда, за якого він виявляється неспроможним задовольнити власні потреби, самоствердитись і самореалізуватись прийнятним для даного середовища засобом і тому або зазнає страждань, або порушує встановлені норми та правила поведінки та задовольняє свої потреби таким способом, що завдає шкоди йому, природному середовищу або суспільству [21, с. 85].

Оскільки дезадаптація є наслідком порушення процесу соціальної адаптації індивіда — процесу активного пристосування до умов соціального середовища, то очевидно, що індивід починає поводитись неадекватно відповідно до вимог оточення, він втрачає можливість задовольнити базові чи найважливіші для нього потреби, збереження подібної ситуації загрожує соціальному або фізичному існуванню індивіда, а покращити її самостійно він не може. Таким чином виникає соціальна дезадаптація — непристосованість до середовища.

Види дезадаптації щодо середовища:

1) шкільна (характерна для учнів початкової школи, які не розуміють класно-урочної системи, у яких не складаються дружні відносини з однокласниками, позитивні взаємини з однолітками тощо);

2) сімейна (в умовах створення нової сім'ї, в умовах прийомних дітей та ін.);

3) інші.

Ознаки соціальної дезадаптації людини:

- ◆ об'єктивні: зміна поведінки людини у соціальній сфері, її невідповідність своїм соціальним функціям, патологічна трансформація поведінки;
- ◆ суб'єктивні: психоемоційні зрушення в особистості — від негативно забарвлених переживань до клінічно виражених психопатологічних синдромів [31].

1.3. Девіантна поведінка та її види

На сьогодні установлені основні проблеми підлітків з дезадаптивною поведінкою: емоційна нестабільність, низький рівень самоконтролю, суперечливість самооцінки і рівня домагань, деформація ціннісно-нормативних уявлень (системи внутрішньої регуляції, референтних орієнтацій) [22, с. 248]. Таким чином це може свідчити про наявність девіації — відхилення.

Питання норми чи відхилення від норми є доволі абстрактним, адже кожне суспільство має своє поняття про те, якою має бути система норм (цінностей). Наприклад, одних народів (Україна, Польща) нормою є те, що на похорон приходять у темних (чорних) кольорах, в інших (країни Азії) — у білих. Таким чином, норма — це явище групової свідомості у вигляді уявлень, що розділяє група, та найбільш частих суджень членів групи про вимоги до поведінки людей з урахуванням їх соціальних ролей, що створюють оптимальні умови буття, з якими ці норми взаємодіють, та відображаючи, формують його [6].

Для того щоб поведінка окремого індивіда або групи осіб була визнана девіантною, необхідно, щоб вона відповідала таким критеріям: була порушенням найважливіших для певного суспільства норм; викликала негативну оцінку з боку інших людей, наносила реальну шкоду безпосередньо людині та (або) оточуючим; повторювалася; була пов'язана із соціальною

дезадаптацією людини (була наслідком дезадаптації, поглиблювала її чи призводила до дезадаптації) [6].

На сьогодні існує безліч дослідників, які пропонують свої визначення терміну “девіантна поведінка”. Наприклад, І.С. Кон вважає, що девіантна поведінка – це система вчинків, що відхиляються від загальноприйнятої або такої, що, мається на увазі, норми (психічного здоров’я, права, моралі) [18]. “Психологічний словник” за ред. Б. Г. Мещерякова та В. П. Зинченко пропонує таку дефініцію: “це дії, що не відповідають офіційно встановленим або фактично сформованим у даному суспільстві (соціальній групі) нормам і призводить порушника до ізоляції, лікування, виправлення або покарання” [28]. На думку М.К. Кікалішвілі, девіантна поведінка — це “соціальна позиція особистості, яка виступає у формі девіантного стилю і способу життя” [16, с.120].

Як бачимо, здебільшого дослідники вважають, що девіантна поведінка несе у собі негативний вияв, однак це не зовсім так. Адже девіантну поведінку слід розглядати у широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні девіантною поведінкою можна назвати різні дії, які не відповідають усталеним у даному суспільстві нормам і соціальним стереотипам. При такому підході необхідно розрізнити позитивну і негативну девіацію.

Позитивна девіація — це таке відхилення поведінки, яка хоча і сприймається багатьма як незвичайна, дивакувата, але в той же час, в цілому, не викликає несхвалення. Це можуть бути героїчні вчинки, самопожертвування, відданість будь-чому або будь-кому, надмірна наполегливість, загострені почуття жалю або співчуття і т. ін.

Негативна девіація, навпаки, це реакція несхвалення або осуду. Сюди можна віднести тероризм, вандалізм, крадіжки, зрадництво, жорстоке поводження із тваринами і тощо [9, с. 44].

Безпалько Ольга Володмирівна поділяє девіантну поведінку на такі види [5]:

- делінквентна — все, що порушує закон; протиправна дія;
- адиктивна — все, що є залежністю. У цьому виді зазвичай ще

виокремлюють такі типи:

- нехімічні (наприклад, залежність від комп'ютерних ігор; трудоголізм та ін.);

- хімічні (алкоголізм, наркоманія тощо);

- проміжні (анорексія і т. п.);

➤ психопатологічна — все, що закладено на психологічному рівні. Сюди належить:

- автоагресивна поведінка — дія, яка пов'язана із свідомим нанесенням собі шкоди: суїцид, самопошкодження;

- дисморфоманія — стійке незадоволення своїми формами;

- гебоїдна поведінка — стійкий нарцисизм;

- дромоманія — схильність до бродяжництва; постійна втеча, кочівний спосіб життя (втеча дітей з дому, спосіб життя циган тощо)

- гіперсором'язливість.

Отже, однією з найактуальніших проблем сьогодення є зростання правопорушень, вчинених дітьми, підлітками, молоддю. Таким чином проблема дослідження девіантної поведінки школярів посідає одне з найперших місць у ряді роботи як соціального педагога, так і інших фахівців.

Висновки до розділу I

У розділі з'ясовано, що упродовж багатьох століть дослідженням поведінки, а також і девіантної поведінки зокрема, займалися безліч науковців,

серед яких Волярська О. С., Кікалішвілі М. К., Сердюк В. І., Шестоух В. М. Шиделко А. В. тощо.

Під час дослідження було розкрито поняття соціальної дезадаптації, виокремлено види, а також вказано ознаки цього явища: об'єктивні та суб'єктивні.

Оскільки девіантна поведінка виникає у зв'язку з соціальною дезадаптацією людини, у курсовій роботі було з'ясовано дефініцію даного явища. Кожен науковець по-своєму наводить визначення терміну “девіантна поведінка”, проте стрижнем цього є відхилення від будь-якої загальноприйнятої норми. Зважаючи на це, О. Безпалько пропонує свою класифікацію видів девіантної поведінки, зокрема: делінквентна, психопатологічна та адиктивна. Також у розділі I вказано і на те, що девіація є не лише негативною, а й позитивною.

Таким чином девіантна поведінка є формою соціальної дезадаптації підлітків зокрема, а також вважається однією з найбільш гострих проблем сучасності. Вона потребує до себе значно більшої уваги, адже її поширення негативно впливає на суспільство та його життя.

РОЗДІЛ II.

АДИКТИВНА ПОВЕДІНКА ЯК ВИЯВ ДЕВІАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Життя людини містить безліч залежностей: без вживання щоденної їжі, вона може прожити максимум 45 діб, без води — 10, без сну — 3-5, без повітря — від 3 до 5 хвилин [4]. Саме без них людина не має можливості на існування. Проте, існують і нейтральні об'єкти, які за певних умов перетворюються для неї у життєво важливі. У таких випадках спостерігається надмірна залежність, яка породжує адиктивну поведінку.

2. 1. Поняття про адикцію, основні форми адиктивної поведінки

Одним із різновидів девіантної поведінки, про що і йшлося у попередньому розділі, є адиктивна поведінка. Сам термін „адитивна поведінка” ввів В. Міллер у 1984 році для характеристики зловживання різними речовинами, які змінюють психічний стан, включаючи алкоголь, наркотики і тютюн, до того, як від них сформується фізична залежність [14, с. 105].

Адикція і адиктивна поведінка є відносно новими поняттями, і на сьогоднішній час існує багато розбіжностей у їх визначенні. Наприклад, М.Барамзіна розуміє під адиктивною поведінкою, поведінку, яка обумовлена «шкідливими звичками підлітків та юнацтва» (від addiction – пагубна звичка) [3, с. 18]. На думку Н. Максимової, шкідливі звички у дітей і підлітків ще не існують як стійкі психічні звички, а навпаки, відбувається тотальна ломка часових (отриманих від батьків та ін.) норм поведінки, установлень, стереотипів [22, с. 15].

Буніна Л. М. [7, с. 85] вважає, що адикція — це залежність від деяких речовин, предметів або видів діяльності. На думку Гупаловської В. ж “адиктивна поведінка — це поведінка людини, для якої притаманне прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психологічного стану

завдяки прийому різноманітних хімічних речовин чи постійній фіксації уваги на певних видах діяльності з метою розвитку та підтримання інтенсивних емоцій. У результаті такої поведінки людина існує у своєрідному і “віртуальному” світі. Вона не тільки не вирішує своїх проблем, але й зупиняється в особистому розвитку, навіть деградує” [10, с. 8]. Пальчевський С. С. дає таку дефініцію поняття: “адиктивна поведінка — це зловживання різноманітними речовинами, які змінюють психічний стан, включаючи алкоголь і паління тютюну, до того, як від них сформувалася фізична залежність... мова йде не про хворобу, а про порушення поведінки” [26, с. 134]. Ратинська О. М. вважає, що адиктивна поведінка — це поведінка, що передуює виникненню фізичної залежності, стадія зловживання у випадку і хімічних, і нехімічних адикцій — можлива стадія психологічної залежності [29, с. 234].

Адиктивна поведінка має безліч підвидів, диференційованих переважно за об'єктом адикції. Теоретично (за певних умов) це можуть бути будь-які об'єкти або форми активності — хімічна речовина, ігри тощо [19].

Є. В. Змановська виділяє такі форми залежної поведінки:

- 1) хімічна залежність (куріння, алкоголь, залежність від ліків, наркоманія, токсикоманія);
- 2) порушення харчової поведінки (переїдання, голодування, відмова від їжі);
- 3) гемблінг – ігрова залежність (азартні ігри, комп'ютерна залежність);
- 4) сексуальні А. (зоофілія, фетишизм, пігмаліонізм, трансвестизм, ексгібіціонізм, вуайєризм, нікрофілія, садомазохізм);
- 5) релігійна деструктивна поведінка (релігійний фанатизм, залученість до секти) [15, с. 112-113].

Буніна Л. М. класифікує форми адикції лише на хімічні, нехімічні та проміжні, а ті, відповідно, поділяються вже на різновиди.

До *нехімічних форм* належать:

- × азартні ігри (гемблінг);
- × сексуальна, любовна адикції;
- × адикція до витрачання грошей;
- × Інтернет-адикція;
- × гаджет-адикція (мобільний телефон, СБ-плеєр, портативний комп'ютер тощо);
- × залежність від деструктивних культів тощо.

Хімічні форми адикції — алкоголізм, наркоманія, вживання лікарських засобів у дозах, що перевищують терапевтичні, вживання галюциногенів, а також препаратів побутової хімії.

Проміжне місце займає адикція до їжі (булумія — переїдання чи анорексія — голодування) [7, с. 85].

2. 2. Адиктивна поведінка: загальні ознаки

Є. Змановська виділяє загальні ознаки адиктивної поведінки:

- 1) наявність постійного імпульсивного ненасичуваного, нездоланного потягу до зміни психофізичного стану, якому індивід не в змозі протистояти;
- 2) процесуальний та циклічний характер адикції, яка має свій початок, індивідуальний перебіг і завершення та проходить через певні фази:
 - ✓ наявність внутрішньої готовності до адиктивної поведінки;
 - ✓ посилення бажання і напруження;
 - ✓ очікування і активний пошук об'єкту адикції;
 - ✓ одержання об'єкта і досягнення специфічних переживань;
 - ✓ розслаблення;
 - ✓ фаза ремісії, після якої все починається спочатку [15, с. 288].

Існує й інша низка ознак людини із залежністю. Наведімо частину з них:

- брехня. Це або патологічна особистісна особливість людини, або придбана. Підліток приховує правду, обманює близьких (найчастіше батьків та учителів), завжди намагається перекласти відповідальність на інших, аби лише його не турбували;

- комплекси. Підліток закривається, постійно шукає способи принизити себе, але завдяки використанню наркотичних, алкогольних тощо засобів зовні намагається знайти спосіб виглядати і вести себе краще, ніж інші;

- маніпуляція. Через те, що у підлітка спостерігаються різні комплекси, він намагається маніпулювати своїми близькими. Таким чином підліток може погрожувати самогубством, лиш би отримати бажане. Особливо це помітно тоді, коли батьки чи учителі дізнаються про залежність підопічного;

- стереотипне мислення. Підліток не здатен висловлювати свою думку, відстоювати її у колі інших, не тотожних йому людей. Він лише їх наслідує, адже вважає, що його думка нічого не важить [1];

- знижена / підвищена емоційність. Якщо, наприклад, підліток флегматик або меланхолік, проте через тиждень-два стає холериком і така поведінка у нього практично кожен день, слід замислитись, чи все гаразд;

- різка зміна настрою. Часто у підлітків це ознака норми, проте сукупно кілька насторожливих ознак можуть свідчити і про наявність адикції;

- агресивність. Здебільшого проявляється на пізніших стадіях, коли підліток усвідомлює, що не може без чергової «дози». Наприклад, батьки забрали у нього всі гаджети і попросили годину-дві перечекати чи зайнятись іншою справою. Реакція — агресія, починається «ломка»;

- небажання нести відповідальність за свої вчинки. Пацієнт з таким розладом не бажає відповідати за свої дії, вчинки, боїться критики або засудження тощо.

2. 3. Етапи формування адиктивної поведінки

1) На першому етапі формування адиктивної поведінки завжди відбувається на емоційному рівні. Однією із груп ризиків є саме підлітки, оскільки у них такий вік, коли може спостерігатися постійне незадоволення собою, життям та оточенням.

2) На другому етапі адиктивної поведінки формується певна частота реалізації адиктивної поведінки. Провокувати адикцію починають будь-які події, які викликають душевний неспокій, тривогу, відчуття психологічного дискомфорту. Наприклад, закоханість, низька матеріальна забезпеченість у сім'ї, через що виникає бажання «забутися», «заспокоїтися».

3) На третьому етапі адиктивний ритм стає стереотипним. Мотивація штучної зміни свого психологічного стану стає настільки інтенсивною, що ставлення до проблем людей з найближчого оточення втрачає будь-яке значення.

4) Четвертий етап — домінування адиктивної поведінки. Відбувається повне занурення в адиктивний процес, остаточне відчуження й ізоляція від суспільства.

5) П'ятий етап вже має характер катастрофи. Адиктивна поведінка руйнує й психіку, і біологічні процеси. Настає період загальної кризи й духовного спустошення [7, с. 85].

Найнебезпечнішим у цих етапах є те, що, оскільки підліток — це ще не сформована особистість, його організм розвивається ще близько 10 років, етапи з одного в інший переходять набагато швидше, ніж у дорослих. Тому у випадку підозри адикції потрібна швидка реакція.

2. 4. Причини залежності у підлітків

Валентина Сердюк [30] серед можливих причин, у зв'язку з якими виникає залежність у підлітків, зокрема алкогольна і залежність від інших токсичних речовин, виокремлює фізіологічні, соціальні та психологічні.

До фізіологічних можна віднести:

- Спадкова схильність до алкоголізму та інших нервово-психічних захворювань;
- Перенесена велика кількість дитячих інфекцій;
- Наявність у дитячому віці невротичних порушень (заїкання, страхи та ін.);

До психологічних, соціальних:

- Низький рівень успішності в школі, соціометричний статус «ізольованого, аутсайдера»;
- Конфліктні відносини з ровесниками і відсутність підтримки, розуміння вдома;
- Підвищення настрою;
- Інтерес, нудьга (молодь бажає яскравих відчуттів);
- Вплив компанії ровесників. Залежність стає модною, сучасною. Це обов'язковий пункт, щоб стати «своїм» серед натовпу;
- Невміння вирішувати проблеми;
- Приклад дорослих (батьки на очах дітей зловживають алкоголем, курять і т. д.);
- Вплив ЗМІ – перегляд телепередач, де зірки шоу-бізнесу діляться своїми спогадами про вживання тих чи інших психоактивних речовин, не говорячи, які страждання вони пройшли, а підлітки починають наслідувати їх поведінку;
- Наявність неправдивої інформації, несвідома пропаганда.

Левицька Л. вважає, що схильність до адиктивної поведінки у підлітків є проявом їхнього внутрішнього стану, який детермінується такими умовами та факторами:

- відсутність або недостатність позитивного емоційного контакту з батьками, вихователями;

- неповна, неблагополучна сім'я;

конфліктна сім'я;

- неправильне виховання дітей в сім'ях, відсутність у батьків педагогічних знань [20].

Таким чином саме неблагополучна психологічна атмосфера в сім'ї штовхає підлітка на вживання різноманітних речовин.

Отже, адиктивна поведінка підлітків — це одна з форм деструктивної, девіантної поведінки, що виражена в прагненні до відходу від реальності за допомогою спеціальної зміни свого психічного стану. Поняття адиктивної поведінки охоплює різні типи поведінки: сюди входять наркотична залежність і алкоголізм, куріння, пристрасть до азартних і комп'ютерних ігор, потреба у рясній їжі тощо.

Висновки до розділу II

У розділі з'ясовано, що адиктивна поведінка підлітка — це одна з форм його девіації, яка пов'язана із зловживанням чимось або кимсь з метою саморегуляції, зміни психічного стану або адаптації. Вказано, що ознаками адиктивності у підлітків зазвичай виступають знижена / підвищена емоційність, провали в пам'яті, поява роздратування і занепокоєння, маніпуляція, втрата контролю над собою тощо.

Під час дослідження виокремлено форми адиктивної поведінки, які поділяються на хімічні (алкоголізм, наркоманія, куріння), нехімічні (Інтернет-адикція, гаджет-адикція) і проміжні (анорексія, булумія).

У розділі також вказано, що адиктивна поведінка формується у п'ять етапів, останній з яких несе у собі характер катастрофи, оскільки є найважчою її формою.

Також виокремлено низку причин адиктивної поведінки підлітків, основними з яких є інтерес, нудьга (підлітки бажають яскравих відчуттів), вплив компанії ровесників, підвищення настрою, приклад дорослих (батьків) тощо.

РОЗДІЛ III

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ШКОЛІ

У ситуації нервового перенапруження підлітки часто схильні уникати сформованих життєвих ситуацій. При цьому їх «втеча від реальності» часто може виражатися в адиктивній поведінці. Суть такої поведінки полягає в тому, що, прагнучи піти від реальності, підлітки намагаються штучним шляхом змінити свій психічний стан, і це дає їм ілюзію безпеки, відновлення психічної рівноваги [27].

3. 1. Діагностика проблеми в середовищі шкільного колективу

Проблема адиктивної поведінки підлітків у школі — явище системне й комплексне. Тому, окрім лікарів, психіатрів, психологів (які займаються зазвичай уже з тими, в кого простежується та чи інша залежність), до вивчення й профілактики цього явища повинні, безперечно, долучатись учителі, соціальні педагоги, шкільні психологи. Таким чином з кожним роком, аби викоринити адикцію у школі як таку, проводять безліч виховних занять, шкільних заходів, приводять людей, які стикнулися з цією проблемою або були особами із залежністю, аби почути про проблему з перших уст.

Об'єктами діагностики є учні школи.

Тож у січні 2018 року в загальноосвітній школі I-III ступенів с. Дунаїв Перемишлянського району Львівської області було проведено дослідження, спрямоване на вивчення поінформованості та відношення підлітків до куріння, вживання алкогольних та наркотичних речовин, Інтернет-адикції.

Для діагностування проблеми було використано метод анкетування — метод множинного збору статистичного матеріалу шляхом опиту клієнтів.

Анкета може бути розрахована на отримання матеріалу, що стосується або безпосередньо випробовуваної, або іншої особи. Анкетний матеріал розкриває переважно кінцевий результат, а не динаміку процесу. Для успішності анкетування велике значення мають нормальне самопочуття підлітка, певний інтерес і відсутність упередженості до випробування, довіри до дослідника.

Суб'єктами діагностування виступили педагоги Дунаївської ЗОШ І-ІІІ ст., що мають досвід боротьби з залежністю. Проаналізувавши та інтерпретувавши результати опитування, було виявлено, що залежність у підлітків досить часто трапляється в учнівському середовищі. Це зумовлює необхідність пошуку оптимальних методів профілактики адиктивної поведінки та створення нових програм боротьби із залежністю.

Для діагностування адиктивної поведінки підлітків використовують різноманітні методики. Одними із таких є: тест-опитувальник Кімберлі Янга [11], тест «Інтернет-залежність», розроблений за методикою А. Жичкіної [12], тест на «Інтернет-залежність» розроблений за методикою Лоскутова [13], тест «Визначення схильності до адиктивної, агресивної, деліквентної поведінки», А. Н. Орла [24] тощо. Також існує безліч складених анкет, за допомогою яких можна дізнатися, на якому етапі простежується залежність у підлітків і чи є вона взагалі. До таких належать: «Твоє ставлення до тютюнопаління?», «Наркотики і ти», «Поінформованість підлітків про наркотики», «Анкета для виявлення рівня алкоголізації у підлітків і молоді» [2] тощо.

Отже, адиктивна поведінка підлітків є складним явищем, серйозною соціально-педагогічною проблемою, що потребує негайного вирішення, оскільки наслідки її є нищівними як для особистості, так і для суспільства.

3. 2. Результати дослідження адиктивної поведінки

З таблиці 3. 2. 1. видно, що під час дослідження адиктивної поведінки підлітків було опитано 22 підлітків, які навчаються у 7-у, 8-у та 9-у класах. Тестування школярів було організовано на добровільній основі, всі учасники залюбки погодились на взаємодію із дослідником.

Таблиця 3. 2. 1.

РЕСПОНДЕНТИ

Клас	Кількість учнів	Хлопці	Дівчата
7	7	2	5
8	6	5	1
9	9	2	7
Загальна кількість		22	

Щодо гендерної приналежності (див. рис. 3. 2. 2.), то 41%, а саме 9 респондентів є чоловічої статі, а 59% (13 респондент) - жіночої статі.

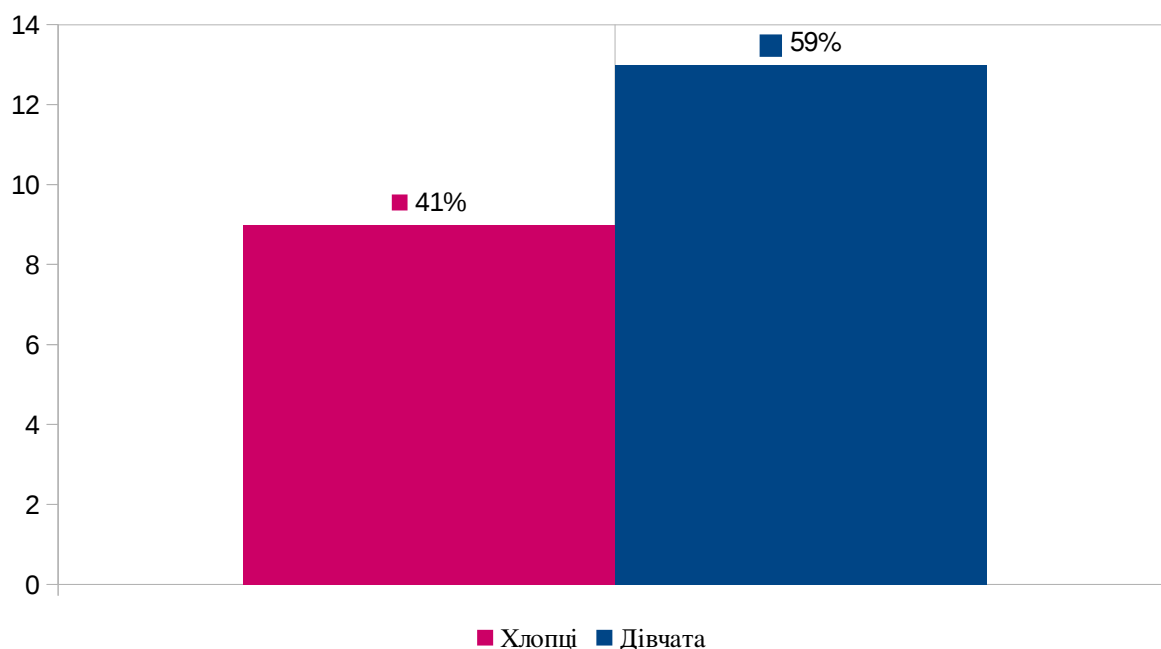

Рис. 3. 2. 2. Гендерна приналежність респондентів

Дослідження проводилось з допомогою методу опитування, а саме анкетування. Було використано авторську анкету “Залежність. Твоє ставлення до алкоголю, куріння, наркотиків та Інтернету” (див.: додаток А). Цей метод полягає у отриманні інформації про різні аспекти та факти з життя зі слів опитуваних. Ознакою анкетного опитування є відсутність безпосереднього контакту між кореспондентом та респондентом. Спілкування та збір інформації відбувається опосередкованим чином, через анкету.

Метод анкетування має як переваги, так і недоліки. До його переваг належать відносна доступність; можливість отримати інформацію про внутрішній стан, думки, самопочуття, оцінки та мотиви діяльності людей; універсальність; оперативність; легкість обробки первинної інформації. Найбільшою вадою анкетного опитування є суб’єктивний характер висловлювань респондентів, що перешкоджає адекватній інтерпретації інформації, отриманої методом анкетування [33].

Основними етапами емпіричного дослідження щодо наявності адикції у підлітків за допомогою методу анкетування були:

1. Підготовчий етап, що містив розробку програми опитування, складання плану, проектування анкети;
2. Процес анкетування;
3. Підсумковий (результативний) етап, що включав обробку та аналіз одержаної інформації.

За характером запитання анкети поділяються на відкриті, які не дають ніяких настанов щодо форми чи змісту і передбачають довільну відповідь та закриті, які пропонують зробити вибір лише з-поміж вказаних варіантів відповідей (так чи ні; добре чи погано тощо). Структурно анкета, як правило, складається з трьох частин.

В авторській анкеті, що була використана у дослідженні та складається з 8 питань, загалом містяться як закриті тестові питання, що мають по декілька варіантів відповідей та є частково відкритими, адже передбачають іншу відповідь респондента, так і відкриті, що не мають варіантів відповідей та передбачають довільну відповідь респондента. Запитання анкети стосувалися ставлення респондентів до алкоголю / куріння / наркотиків / Інтернету та частотності цих занять у їхньому щоденному розпорядку.

Отже, на одне із питань, які були в анкеті, слід було назвати відомі види залежностей. Усі, 22-а учні, що становить 27 %, назвали наркоманію, алкоголізм, куріння; окрім вищезгаданих залежностей, залежність від Інтернету назвали 10 осіб (12%), а ігрову комп'ютерну залежність лише 5 підлітків (6%) (див. рис. 3. 2. 3).

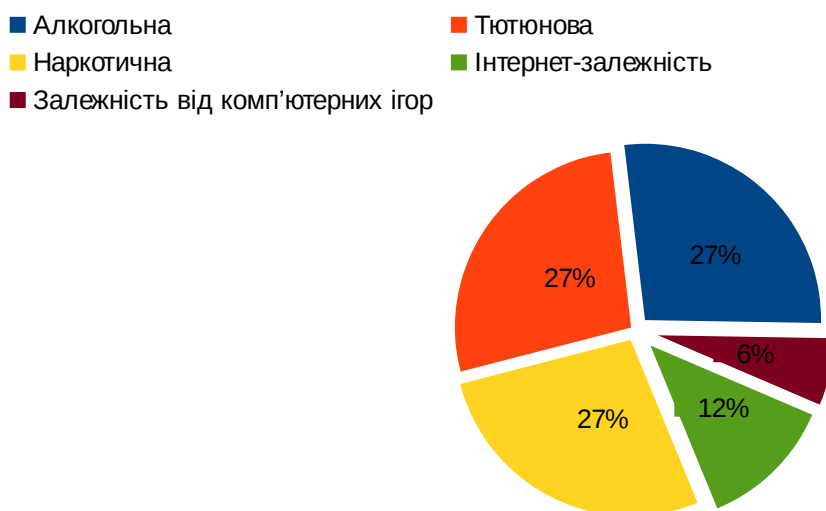

Рис. 3. 2. 3. Види залежностей

Також під час опитування з'ясувалося, що 5 підлітків (23%) курять і будуть курити надалі, щодо випивки, то вживатимуть алкоголь у свята чи в

компанії, тому це “заняття” залишиться для них актуальним (саме в цьому випадку вже простежується залежність); 11 (50%) — пробували 1-2 рази курити і випивали, проте це їм задоволення не принесло; 6 підлітків (27%) — жодного разу не вживали алкоголю і не курили, оскільки вважають, що це вже “не модно” і наслідки будуть незворотні. Графічно це можна зобразити так (див. рис. 3. 2. 4.):

Рис. 3. 2. 4. Результати опитування

Щодо Інтернету, то усі підлітки відповіли однаково, що заходять у мережу тільки тоді, коли мають час, адже, оскільки вони проживають у селі, то завжди знаходиться якась робота. Таким чином Інтернет-адикція у підлітків, що навчаються у Дунаївській ЗОШ I-III ст не спостерігається.

Про використання наркотичних речовин ніхто з підлітків не написав, лише вказали, що ніколи не вживатимуть їх. Ймовірно, до цього часу теж не вживали і тому наркотична залежність у них теж не спостерігається.

3. 3. Соціально-педагогічна профілактика підлітків з залежністю

Загальною метою соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу є створення умов для всебічного розвитку особистості, в якій не буде простежуватись залежність; формування неприйняття та категоричної відмови від вживання алкоголю, куріння, наркотиків, а також надмірного використання Інтернету і різноманітних гаджетів.

Дієвими у процесі соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки є інтерактивні ігрові та театралізовані форми роботи з учнями, оскільки передбачають включення учасників до дійства, наприклад, ігрова програма, інтерактивна акція, ток-шоу, змагання команд КВК, театралізована дійства тощо. У такому випадку підліток не буде відчувати себе відчуженим від колективу, братиме активну участь у ньому, тому вже не доведеться займатись чимось негативним задля покращення свого авторитету серед однолітків.

З допомогою гри „моделюються різні ситуації, в яких формуються й відпрацьовуються необхідні навички” [8, с. 10]. Соціальний педагог, виконуючи профілактичну функцію в умовах навчального закладу, може застосовувати соціально-творчі ігри (соціально-рольові, ділові, режисерські, театралізовані), які сприяють розвитку фантазії, емоційної мобільності особистості, усвідомленню соціальних ролей, формуванню професійних умінь, навичок, розвитку професійної самосвідомості учнів [17, с. 77].

Інтерактивні акції являють собою низку заходів профілактичного спрямування, як-от поширення спеціальної літератури, презентація діяльності організацій, що здійснюють попередження різноманітних залежностей [8, с. 10].

Цікавою формою роботи є ток-шоу, яке шкільний соціальний педагог може організувати в учнівському колективі, запросивши до участі спеціалістів із певної проблеми, наприклад медиків, психологів. Упродовж спілкування з ними,

підлітки мають змогу усвідомити вплив різноманітних залежностей на фізіологічний та психологічний розвиток особистості, соціальний статус, майбутні життєві перспективи, а точніше, їх відсутність.

Ще одним із методик соціального педагога у роботі зі своїми підопічними є форум-театр — ефективна методика профілактики адикції, оскільки передбачає інтерактивну роботу в групі, „пошук в рамках запропонованої вистави разом із учасниками... шляхів вирішення проблеми чи виходу зі складної життєвої ситуації” [34, с. 7] з метою надання особистості „інформації та набуття навичок вирішення проблеми... з використанням досвіду інших людей та з підключенням можливостей власного емоційного інтелекту” [34, с. 7]. Найважливішим у цій методиці є те, що підліток вчиться самостійно знаходити вихід із тієї чи іншої ситуації, таким чином є менша ймовірність того, що потрапить у погану компанію, де запропонують шкідливі речовини або ж у зв’язку з незнанням набуде адикції самостійно.

Плейбек-театр сприяє взаємодії між підлітком та соціумом. Адже у цій методиці „одна людина розповідає історію чи випадок із свого життя, обирає акторів для виконання ролей, а потім спостерігає, як ця історія негайно відтворюється й набуває артистичної форми й послідовності” [25]. Найважливішим у цьому є те, що під час цієї гри відбувається обмін інформацією, при чому яка б не була історія, все ж головним правилом в учасників є повага до оточуючого і намагання його зрозуміти. А це, у свою чергу, може сприяти розвитку самоповаги, адекватної самооцінки учнів, очікуванню позитивного ставлення від інших, розумінню важливості зміцнення позитивних соціальних зв’язків.

Отже, підлітки із властивою їх віковою чутливістю виявляються найнезахищенішими і психологічно безпомічними перед життєвими

труднощами. Не маючи достатніх навичок для їх вирішення, не вміючи чи не бажаючи обирати адаптивні способи зняття напруги, вони можуть застосовувати адиктивні засоби. У зв'язку з цим соціальним педагогам, психологам, учителям, та й, зрештою, батькам слід більше уваги приділяти проблемі адикції і адиктивної поведінки підлітків, яка як одна з форм руйнівної поведінки наносить шкоду не тільки молодій людині, а й усьому суспільству.

Висновки до розділу III

Отож, під час дослідження було опитано учнів 7 — 9-х класів. Результати дослідження показали, що адиктивна поведінка спостерігається у 5-и підлітків, що становить 23 % від усіх. Проте про залежність були проінформовані усі і в анкеті назвали її види: залежність від комп'ютерних ігор, алкогольну, наркотичну, тютюнову та Інтернет-залежності.

Аби викоринити адикцію у підлітків пропонується її корекція та соціально-педагогічна профілактика. Пропонується соціальному педагогу у роботі зі своїми підопічними низка методик, здебільшого ігрового характеру, зокрема плейбек-театр, ток-шоу, форум-театр тощо.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі **основні висновки**:

1. Проаналізувавши наукові праці дослідників, зокрема Волярської О. С., Шестоуха В. М., Шиделко А. В., Кікалішвілі М. К. та ін., що вивчали девіантну поведінку як явище, було з'ясовано, що єдиного підходу до визначення семантики словосполучення «девіантна поведінка» немає. Відтак, до даного дослідження, прийнято за основу наступне визначення: девіантна поведінка – це система вчинків, що відхиляються від загальноприйнятої норми. Отож, у курсовій роботі розкрито значення терміна “девіантна поведінка”. Також визначено його види: делінквентна, психопатологічна та адиктивна.

2. Багато науковців по-своєму дають дефініції адикції та адиктивної поведінки. Підсумовуючи усіх, вважаємо, що адикція — це залежність від деяких речовин, предметів або видів діяльності, а адиктивна поведінка — це поведінка людини, для якої притаманне прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психологічного стану.

Причин появи адиктивної поведінки є безліч, одними з таких є інтерес, нудьга (підлітки бажають яскравих відчуттів), вплив компанії ровесників, підвищення настрою, приклад дорослих (батьків), ЗМІ тощо.

Формується адиктивна поведінка здебільшого у п'ять етапів: з першого, що базується на емоційному рівні, коли підлітки постійно незадоволені собою і таким чином прагнуть “забути” свої недоліки до останнього, п'ятого, який несе у собі характер катастрофи, оскільки є найважчою її формою.

3. Дослідження сучасного стану адикції проводилось у загальноосвітній школі I-III ступенів с. Дунаїв. Його результати показали, що чверть підлітків (5 осіб) вже має адиктивну залежність: куріння. Проте вони і нехтують алкоголем, адже у свята та у “компанії” дозволяють собі випити дешеві та доступні слабоалкогольні напої, зокрема пиво, енергетики та ін.

Позитивним є і те, що ще одна чверть, а саме 6 осіб не зацікавлені у цьому, жодного разу не пробували і не намагатимуться, вважаючи, що це не “модно” і наносить організму нищівної шкоди.

Інші 11 осіб пробували 1-2 рази алкоголь та сигарети, але це їм задоволення не принесло, то ж у майбутньому більше не будуть цього робити. Вважають це марною тратою грошей, часу та здоров'я.

Отже, адиктивна поведінка все ж наявна у підлітків Дунаївської школи.

4. Аби у подальшому таке явище як адикція не з'являлося, у курсовій роботі було запропоновано саме соціальному педагогу використовувати низку інтерактивних методик, які можна проводити у формі гри, зокрема плейбек-театр, ток-шоу, форум-театр та ін.

Таким чином у підлітковому віці біологічний розвиток випереджає соціальний та психологічний: дивлячись на себе в дзеркало, підліток бачить дорослу, сформовану фізіологічно особистість, бажає діяти, як дорослий, але вибирає ще «дитячі» форми поведінки. В результаті недостатньої психологічної й соціальної зрілості, пред'являючи дорослим і відстоюючи перед ними свої нові погляди, домагаючись рівних прав, одночасно дитина чекає від дорослих допомоги, підтримки та захисту. Коли підліток цього не отримує, у нього може з'явитись залежність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адиктивна поведінка — причини, прояви, форми та лікування залежностей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://radka.in.ua/zdorovya/adiktivna-povedinka-prichini-proiav.html>.
2. Анкети [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://hryhorivka-sk.edukit.km.ua/Files/downloads/АНКЕТИ.doc>.
3. Барамзіна М. Адиктивна поведінка як соціально-психологічний феномен / М. Барамзіна // Здоров'я та фіз. культура. – 2010. – № 30. – С.18-20
4. Без їжі — 45 діб, без води — 10 [Електронний ресурс] / Н. Дружбляк // Високий замок: газета. - 2013. — Режим доступу: <https://wz.lviv.ua/article/121978-bez-izhi-45-dib-bez-vody-10>.
5. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. / О. В. Безпалько — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 208 с.
6. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях [Електронний ресурс]: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Безпалько О. В. - К.: Логос, 2003. - Режим доступу: <http://uchebniks.net/book/223-socialna-pedagogika-navchalnij-posibnik-bezpalko-ov.html>
7. Буніна Л. М. Адикція // Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — С. 85. (336 с.)
8. Волкова І. В. Ефективні форми профілактичних занять із дітьми і молоддю / І. В. Волкова, О. В. Колісник, І. Г. Сіваченко // Основи здоров'я. — 2011. — № 12 (12). — С. 5 – 14.
9. Волярська О. С., Шестоух В. М. Проблема девіантної поведінки у підлітковому віці / О.С. Волярська, В.М. Шестоух // Вісник Запорізького національного університету. - 2009. - № 2. - С. 41 — 48.

10. Гупаловська В. Адикція як форма залежної поведінки: проблема визначення / В.Гупаловська // Психологія. Педагогіка. Соціальна робота: Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – № 4/2012. – С. 6-10.
11. Діагностика Інтернет-залежності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://equilibrium.com.ua/poleznaya-informaciya/testy/diagnostika-internet-zavisimosti-2>.
12. Діагностування за методикою А.Жичкіної [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/1rKMQiv4nQf6dIpz3vb5POAY19ikMRGcd95esKO-ya6E/pub>.
13. Діагностування за методикою Лоскутова [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/1FBCZblvcBkTWywKZDksENf2HhsVo5gQUxyQ7QUxp6o8/pub>.
14. Завадська Л.А. Профілактика адиктивної поведінки / Л. А.Завадська // Соціальна педагогіка: [навч. - метод. посіб.] / за ред. Л. К.Грицюк, В. С.Петровича. – Луцьк, 1999. – С.105-111
15. Змановская Е. В. Девиантология : (Психология отклоняющегося поведения) : учеб. пособ. для студентов высш. учеб. заведений / Е. В. Змановская. – 5-е изд., стер. –121 М. : Изд. центр «Академия», 2008. – 288 с.
16. Кікалішвілі М. К. Девіантна поведінка: поняття та ознаки / М. В. Кікалішвілі // Вісник Академії адвокатури України. - 2011. - № 3. - С. 109 — 122.
17. Клочан Ю. В. Соціально-педагогічна профілактика делінквентної поведінки учнівської молоді: сутність, методи, форми / Ю. В. Клочан // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». - 2015. - № 11. - С. 75-79.

18. Кон И. Вкус запретного плода / И. Кон. – СПб, 1999. – 460 с.
19. Короленка І. П. Особистість і алкоголь / І. П. Короленка, В. Ю. Зав'ялов. - К.: Наука, 1987. -595 с.
20. Левицька Л. Девіантна поведінка підлітків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://lydmula.blogspot.com/2014/03/blog-post_6795.html.
21. Лютий В. П. Дезадаптація // Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 85. (336 с.)
22. Максимова Н. Ю. Проблема соціальної дезадаптації неповнолітніх у парадигмі девіантології [Текст] / Н. Ю. Максимова // Педагогічна і психологічна науки в Україні. – К.: [б. в.], 2007. - С .248-256 : іл.
23. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки: навч. посіб. / Н. Ю.Максимова. – К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2002. – 308 с.
24. Методика «Визначення схильності до адиктивної, агресивної, деліквентної поведінки» (А.Н. Орел) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://files.skarbnichka-psikhologa.webnode.com.ua/.../Методика%20Визначення%20схил>.
25. О „Плейбек-Театре” / В. Нида [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://flogiston.ru/articles/therapy/playbackhttp://www.altruism.ru/sengine.cgi>.
26. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка: Навчальний посібник / С. С. Пальчевський. - К.: Кондор, 2005. - 549 с.
27. Психологія та педагогіка військового управління. Навчально-методичний посібник. - / Вид. ВВІА ім.В.В.Жуковського, 1992.
28. Психологический словарь / [под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко]. – 1983. – 1051 с.
29. Ратинська, О. М. Соціальна профілактика адиктивної поведінки підлітків [Текст] / О. М. Ратинська // Науковий вісник Ужгородського національного

університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. – Вип. 1 (38). – С. 233–237.

30. Сердюк В. І. Адиктивна поведінка підлітків. Причини [Електронний ресурс] / В. І. Сердюк. - К.: 2015. - Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/family/47941.

31. Соціальна дезадаптація [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_дезадаптація.

32. [Соціологія девіантної поведінки : Навчальний посібник / Мінц М.О. - Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. - 244 с.](#)[Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.e-pidruchniki.com/book/11_Sociologiya_deviantnoi_povedinki.html

33. Суїменко Є. Анкетне опитування: мистецтво ставити запитання / Є. Суїменко. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://i-soc.com.ua/school/suimenko_ank.pdf.

34. Форум-театр : формула виходу з кризи : [навч.-метод. посіб.] / Л. Гук, М. Григоріва, Д. Доусет, О. Єделева та ін. – К., : Школа Рівних можливостей 2007. – 68 с.

35. Шиделко А. В. Вплив оточуючого середовища на формування негативних стереотипів статевої поведінки у підлітків / А. В. Шиделко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : збірник наукових праць / [за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О. Г. РОМАНОВСЬКОГО]. — Харків : НТУ “ХПІ”, 2008. — Вип. 18 (22). — С. 134—141.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Анкета “Залежність. Твоє ставлення до алкоголю,
куріння, наркотиків та Інтернету”**

Стать: _____

Клас: _____

Твердження	Твій варіант
<p>Залежність — це...</p> <p>а) коли мені <u>постійно</u> хочеться курити / випивати / грати в ігри / «сидіти» в Інтернет-мережі;</p> <p>б) коли я <u>інколи</u> курю / випиваю / граю в ігри / «сиджу» в Інтернет-мережі;</p> <p>в) незворотній процес;</p> <p>д) дуже часте бажання зловживати чимось.</p>	
<p><u>Якою буває залежність?</u></p> <p>➔ Напиши всі можливі варіанти ==> ==></p>	
<p>Чи можна <u>самотужки</u> позбутися залежності?</p> <p>а) так;</p> <p>б) ні;</p> <p>в) частково.</p>	
<p>Моє ставлення до <u>куріння</u>:</p>	

<p>а) ніщо і ніхто не змусить мене курити;</p> <p>б) думаю, я спробую хоча б раз чи двічі;</p> <p>в) я вже спробував(ла), але зараз не курю;</p> <p>г) я час від часу курю;</p> <p>д) я часто курю і робитиму це надалі.</p>	
<p>Моє ставлення до вживання <u>алкоголю</u>:</p> <p>а) ніхто і ніщо не змусить мене випивати;</p> <p>б) думаю, я спробую хоча б раз чи двічі;</p> <p>в) я вже спробував(ла), але зараз не вживаю;</p> <p>г) я час від часу вживаю алкоголь;</p> <p>д) я часто вживаю алкоголь і вживатиму надалі.</p>	
<p>Моє ставлення до <u>наркотиків</u>:</p> <p>а) я ніколи не вживатиму наркотиків;</p> <p>б) думаю, я спробую хоча б раз чи двічі;</p> <p>в) я вже спробував(ла), але зараз не вживаю;</p> <p>г) я час від часу вживаю наркотичні речовини;</p> <p>д) я часто вживаю наркотики і робитиму це надалі.</p>	
<p>Моє ставлення до <u>Інтернету</u>:</p> <p>а) я ніколи не «сиджу» в Інтернеті;</p> <p>б) рідко, але задля цікавості, можу зайти;</p> <p>в) час від часу заходжу;</p> <p>г) я постійно «сиджу» в Інтернеті і робитиму це надалі.</p>	

<p>Чи доводиться тобі інколи обманювати близьких, аби приховати, що багато часу провів (ла) в Інтернет-мережі?</p> <p>а) так, постійно;</p> <p>б) ні, ніколи;</p> <p>в) рідко;</p> <p>г) часто.</p>	